

ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ РОЗВИТОК У ДЕРЖАВАХ ЄС НАПЕРЕДОДНІ ВИБОРІВ 2024 РОКУ НА ТЛІ АНТИСИСТЕМНИХ РУХІВ ТА БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ

Автор:

Андрій Матвійчук

Наступний рік є надзвичайно важливим політичним етапом для наших партнерів, адже в 2024-му відбудеться низка важливих політичних подій, серед яких вибори президента та Конгресу в США, а також вибори до Європарламенту. Беручи до уваги поточні антисистемні рухи та безпекові виклики, ці події можуть призвести до кардинальних змін політичного ландшафту. У цьому контексті особливу увагу варто надати Європейському Союзу, адже затягування схвалення фінансової та військової допомоги зі сторони США через внутрішньополітичні ігри та існування ризику її зменшення чи припинення створює для ЄС необхідність переглянути свої бюджетні пріоритети, зокрема стосовно України. З огляду на це, і вибори до Європарламенту матимуть фундаментальне значення, адже цей орган відіграє важливу роль в аспекті фінансування та прийняття політичних рішень ЄС.

Вибори до Європейського парламенту [відбудуться](#) в червні 2024 року. Громадяни ЄС обиратимуть нових членів органу, після чого відбудуться зміни в Єврокомісії – держави-члени Союзу призначать основні посади, у тому числі нового президента Європейської комісії та комісарів. Окрім цього, з огляду на вибори до національних парламентів низки членів Союзу, зміни можливі також у складі Ради ЄС та Євроради, де ймовірно з'являться представники нових урядів. Тож головний спосіб передбачити підсумки європейських виборів – спостерігати за політичними тенденціями та результатами на національному рівні, які зазвичай прогнозують загальносоюзні, оскільки суттєвих розбіжностей щодо того, за які партії голосують на національних виборах та на виборах до Європарламенту, немає.

Підсумки виборів у 2023 році

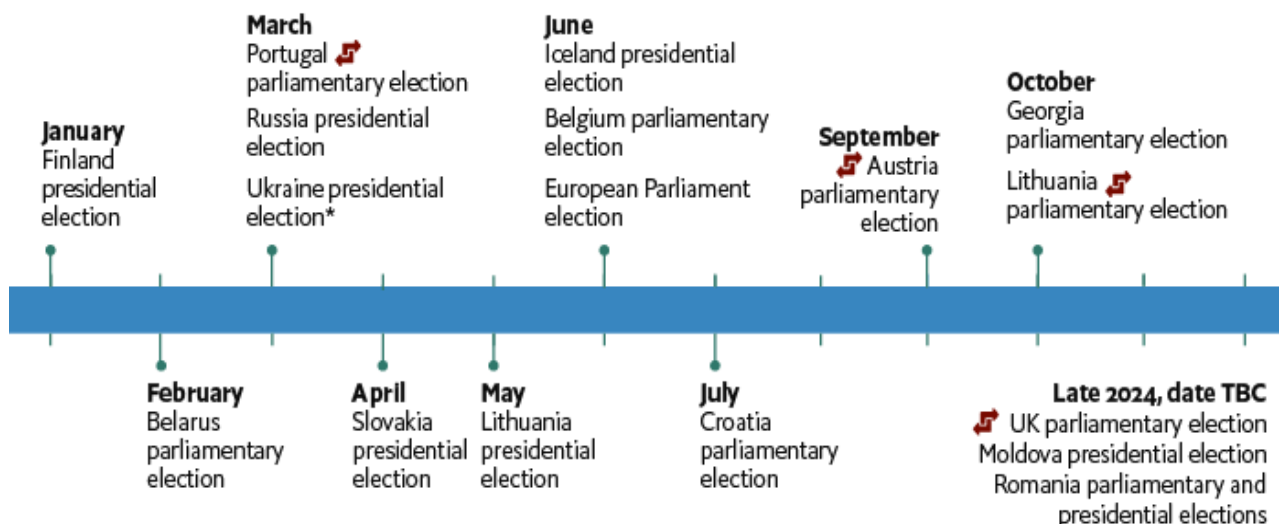
Цьогорічні вибори ознаменувалися цікавими результатами: так, наприклад, в Естонії перемога «Партії Реформ» під керівництвом чинної прем'єр-міністерки Каї Каллас – один із небагатьох триумфів центристських партій у цьому календарному сезоні. У Польщі консервативна партія «Право і справедливість», попри найбільшу набрану кількість голосів, не змогла сформуванати нову коаліцію, яку натомість зібрали опозиційні проєвропейські центристські та ліві політсили: «Громадянська коаліція», «Нова лівиця» та «Третій шлях». Новим прем'єром, у свою чергу, було обрано Дональда Туска. В Іспанії соціал-демократичній партії «PSOE» вдалося знову сформування уряд, але лише за підтримки ультралівої партії «Sumar». Вибори в Греції відзначилися черговою перемогою консервативної партії «Нова демократія», яка перебуває у влади з 2019 року. У Фінляндії успіху досягла Національна коаліційна та права популістська партія «Фіни», які сформували новий уряд, що призвело до відставки соціал-демократичної прем'єр-міністерки Санни Марін. У Нідерландах антиєвропейська «Партія Свободи» перемогла на виборах центристського конкурента – багаторічного прем'єр-міністра Марка Рютте. У Словаччині перемогу здобула антиєвропейська популістична «Партія Свободи» та «Курс – соціал-демократія» (SMER-SD), яка випередила Ліберальну партію «Прогресивна Словаччина».

Основна тенденція виборів у 2023 році – поляризація між консервативними та ліберальними силами, що свідчить про глибокий розкол у європейському суспільстві. Це може призвести до збільшення політичної напруженості в Європарламенті та необхідності досягнення компромісів у принципових питаннях європейської інтеграції. Баланс сил однозначно погіршився для України, адже в як мінімум двох країнах перемогу здобули скептично налаштовані до допомоги нашій державі сили. Наслідки перемоги партії Роберта Фіцо в Словаччині вже далися взнаки, адже він пообіцяв припинити військову допомогу Україні, хоч словацькі компанії продовжують оборонні замовлення для Києва, які оплачуються іншими державами. Крім того, уряд Словаччини недостатньо діє задля розблокування кордону, який блокується словацькими перевізниками. Перемога популістів у Нідерландах потенційно може поставити під загрозу участь держави в авіаційній коаліції для нашої країни, хоч створення ними коаліційного уряду під питанням.

Тенденції національних виборів у Європі в 2024 році

European Parliament and UK elections will be the most significant in Europe in 2024

 Potential change of government or policy direction

Source: EIU.

*Ukraine election likely to be cancelled under martial law.

Португалія проведе позачергові вибори в березні, де за поточних обставин ультраправа партія «Чега» має найвищі шанси вперше за довгий час сформувати наступний уряд на зміну соціал-демократичному. У Бельгії, згідно з останніми опитуваннями, антимигрантська ультраправа сила «Фламандський інтерес» може отримати до 23% голосів у Фландрії, що може зробити її найбільшою партією як у регіоні, так і в державі загалом. В Австрії владна «Партія свободи Австрії» ймовірно досягне успіхів як потенційно найбільша партія в парламенті, що навряд чи змінить австрійську політику.

Згідно з тенденціями та результатами опитувань, праві та популістичні партії набиратимуть популярності у всій Європі в 2024 році, що свідчить про певну кризу ідеї всередині континенту. Стверджувати абсолютну перемогу правих сил зарано, беручи до уваги, що невідомо які коаліції будуть сформовані. Як демонструє історія польських виборів, не завжди перемога на виборах гарантує створення коаліції. Утім, з огляду на останні події в Італії та Швеції, де до влади прийшли широкі коаліції за участю ультраправих, можна припустити, що така тенденція продовжуватиметься й у 2024 році.

Вибори до Європарламенту

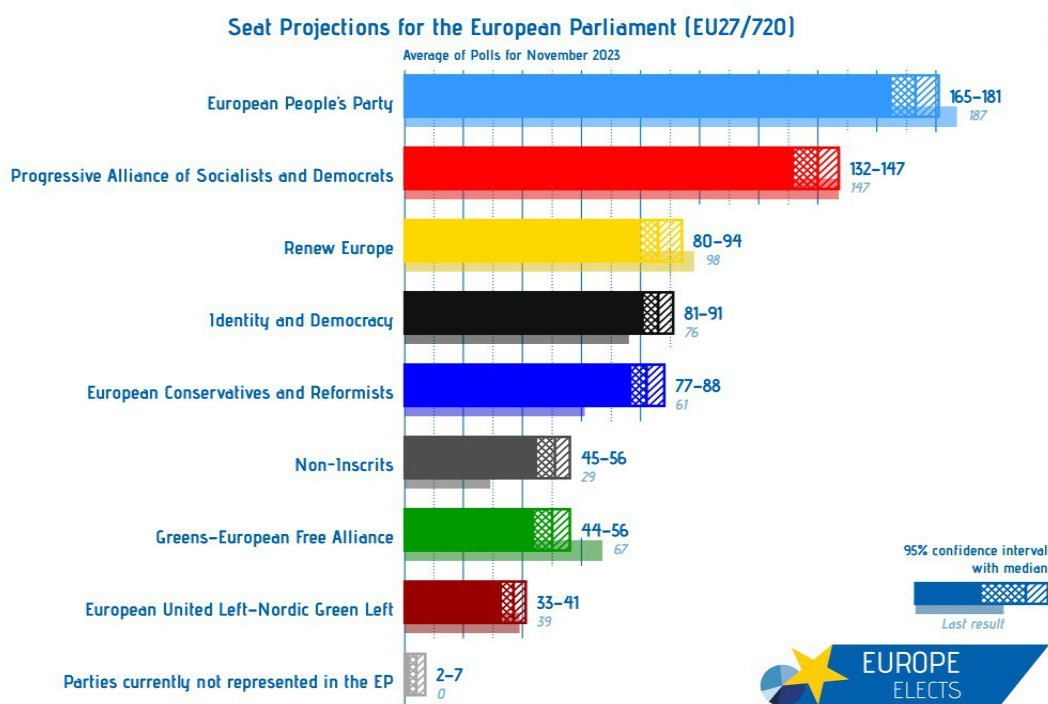
З останніх виборів до Європарламенту сталися доволі важливі зміни, починаючи від пандемії COVID-19 та закінчуючи війною в Україні. Нещодавні [опитування](#) громадської думки в 27 країнах-членах ЄС передбачають утрату місць у Європейському парламенті наступними групами:

- Європейська народна партія (EPP) матиме 170-175 місць замість поточних 176;
- Соціал-демократи (S&D): 142-138 замість 144;
- Ліберальна Renew Group скоротиться з 101 до 90-84 місць;
- Зелені матимуть лише 44-41 місце з нинішніх 72;
- Ліві із The Left матимуть 30-36 із поточних 37 місць.

Серед груп, які зможуть навпаки покращити свій результат:

- Євроскептична ультра права (ID) збільшить кількість місць із 60 до 84-89;
- Консервативна (ECR) набере 78-79 місць із 66, які має на сьогодні.

Тенденція до зниження частки голосів центристських груп EPP, S&D та Renew, яка спостерігається з 2009 року імовірно продовжиться на наступних виборах до Європарламенту. Дві найбільші з них, EPP і S&D, спираючись на опитування, матимуть лише до 43%, та лише всі три центристські сили разом можуть здобути більшість, або 56%. Загалом більшість місць не буде ані ліворуч, ані праворуч у партійному спектрі – поточні опитування свідчать про те, що Європарламент буде більш фрагментованим і непередбачуваним. Очікується, що крайні ліві та особливо крайні праві зможуть посилити свої позиції за рахунок центру.

Можливі сценарії коаліцій у Європарламенті

Перший сценарій – це збереження своєрідного санітарного кордону, який підтримується принаймні EPP щодо ID та Renew щодо ECR. У такому випадку коаліція буде складатися з EPP-SD-Renew. Для України це найкраща розстановка сил, яка сприятиме продовженню інтеграції та отримання фінансування, адже з більшістю парламентаріїв наша держава вже має добрі стосунки. За таких умов Урсула фон дер Ляен, імовірно, залишиться на своїй посаді, що також відповідає інтересам України.

У двох інших сценаріях правоцентристи беруть участь у постійній співпраці з усіма або частково радикальними правими. Тож другий варіант – це національно-ліберальна коаліція RE-EPP-CRE за моделлю нинішнього кабінету міністрів Швеції Ульфа Крістерссона. У «сценарії Крістерссона» група ID залишається виключеною з будь-якої формальної чи напівофіційної співпраці між сторонами, тим самим зменшуючи репутаційні ризики для правоцентристів. Це найменш вірогідний хід подій, але не найгірший для України. За такого сценарію політика ЄС зсунеться праворуч, і нашій країні буде набагато важче отримати гроші на військового допомогу. Втім, водночас більшість правих політиків радикально виступають проти Росії, тому, імовірніше, стратегія протидії Росії залишиться на такому ж рівні.

Третій сценарій – це правий альянс EPP, CRE та груп ID, що схожий на модель уряду Мелоні. За таких умов правоцентристи та ультраправі формують більшість разом, залучаючи обмежену кількість ліберальних і незалежних членів. Це найгірший для України сценарій із ряду причин. По-перше, прихід до влади ID збільшить вплив право популістичних партій в Європі загалом, адже певний санітарний кордон, який завжди існував в Європарламенті, буде порушений, і багатьом політикам в межах Союзу буде набагато простіше шляхом обману та маніпуляцій потрапити в уряд Європарламенту через ультраправі та популістичні партії. По-друге, частина ID дотримується доволі прихильного ставлення до Росії та виступає за припинення війни навіть на невігідних для України умовах і проти вступу нашої держави до ЄС. Тож навіть якщо їм не вдасться призупинити інтеграційні процеси, вони принаймні зможуть їх сповільнити.

Очікується також, що новий парламент надаватиме більшу увагу таким питанням:

- Більш жорстка міграційна політика;
- Податкове законодавство, права працівників і прибутки;
- Ринки капіталу, здоров'я, економічна безпека;
- Енергетична та кліматична політика;
- Геополітика: Китай, США, Україна, Росія, Африка;
- Конкурентоспроможність ЄС. Промисловість, інфраструктура, нормативні акти, навички робочої сили, інвестиції, технології, торгівля, інновації, економіка;

- Стратегія безпеки, захист, кібербезпека (Cyber Resilience Act), захист даних, телекомунікації;
- Розширення ЄС (Західні Балкани);
- Правила штучного інтелекту.

Тенденції ЄС на 2024 рік

Молодь вирішує

Існує припущення, що молоді виборці, як правило, є більш прогресивними у всьому ЄС від Швеції до Іспанії, утім водночас саме радикальні чи консервативні партії дедалі більше залучають голоси молодих поколінь на кількох останніх виборах в країнах ЄС. Якби всі, хто голосував на виборах в Нідерландах, були віком до 35 років, Герт Вілдерс, ультраправий популіст, чия Партія свободи (PVV) [шокувала Європу, отримавши найбільшу кількість місць у парламенті](#), здобув би ще вагомішу перевагу. У минулорічному другому турі президентських виборів у Франції [Марін Ле Пен](#) набрала 39% голосів людей віком 18-24 років і 49% людей у віці 25-34 років. Перед виборами в Італії минулого року «Брати Італії» Джорджії Мелоні [були](#) найпопулярнішою партією серед молоді до 35 років.

Європейські аналітики пояснюють що ультраправі партії не є кращим або навіть другим вибором для молодих виборців у всій Європі. Однак сучасній молоді притаманне відчуття економічної незахищеності та недовіра до майбутнього, а оскільки саме ультраправі дедалі частіше пропонують їй таких же молодих, часто харизматичних політиків, що розмовляють їхньою мовою та говорять про вирішення не геополітичних, а саме внутрішніх проблем, які бентежать молодих виборців, то саме за них вони їй віддають свої голоси. Загалом ця тенденція виявляється найгостріше в таких країнах, як Австрія, Німеччина, Нідерланди, Швеція та Данія.

Утім хибно стверджувати, що молодь завжди голосує за ультраправі сили: прикладом зворотного можуть слугувати парламентські вибори в Польщі, явка на яких склала 74,3%, що є рекордом, який перевищив навіть показник 1989 року. [Ключем](#) до цього була мобілізація молоді, історично найбільш незаангажованої демографічної групи: майже 69% населення молодше 30 років прийшли проголосувати, при чому не так за опозицію, як проти правлячої партії, що перебувала у влади протягом 8 років. Тож тенденція полягає в тому, що ті сили, яким вдається мобілізувати молодь на вибори, здобувають перемогу із більшою ймовірністю, і наразі ними є правоконсервативні кола Європи.

Правий поворот у Європі

Останні політичні події підтверджують ріст і консолідацію консервативних правих європейських партій, тенденцію, яка розпочалася в 2015 році в Польщі та відтоді неухильно зростає.

Недавня шокова перемога популіста Герта Вілдерса на виборах у Нідерландах у листопаді стала останньою в серії перемог європейських ультраправих. Протягом нинішнього п'ятирічного терміну повноважень Європейського парламенту ультраправі партії в Італії, Фінляндії та Швеції відсвяткували значний тріумф на виборах і стрімко зростають у Німеччині, Франції та Австрії.

Ультраправі перебувають у влади або пов'язані з нею у Швеції, Фінляндії, Латвії, Угорщині, Словаччині та Італії. Австрійська партія свободи домінує в політичному ландшафті країни, а «Альтернатива для Німеччини» стала другою за чисельністю партією держави в опитуваннях. Тим часом у Франції політика президента Еммануеля Макрона та нездатність лівих запропонувати гідну альтернативу поступово зміцнюють партію «Національне об'єднання».

Європейські ультраправі політичні сили досягли рекордного рівня всього за кілька місяців до виборів в ЄС. Згідно з новим прогнозом щодо місць у Європейському парламенті від Europe Elects, якби вони мали відбутися сьогодні, антиєвропейські ультраправі політичні партії, які об'єдналися під егідою групи «Ідентичність і демократія» (ID) в парламенті ЄС, отримали б 87-91 із 705 місць (наразі вони обіймають 60). ID складається з таких партій, як націоналістична Національне об'єднання Марін Ле Пен (RN), ультраправа партія «Альтернатива для Німеччини» (AfD), а також «Ліга» Маттео Сальвіні, яка вже є партнером з коаліції в Італії. Традиційні праві, постаючи перед вибором, дедалі частіше об'єднуються з ультраправими, а не з лівими та центристами, про що свідчать результати сформованих коаліцій у Європі за останні 2 роки. Так, наприклад, в Італії правоцентристські партії «Ліга» та «Вперед, Італія» увійшли до коаліції з ультраправою партією «Брати Італії», подібну ситуацію ми спостерігали у Швеції та Фінляндії. Речник Європейського парламенту Жауме Дуч заявив, що зрушення складу парламенту вправо не обов'язково послабить роль ЄС, незважаючи на євроскептичні позиції деяких ультраправих сил.

«Партії, які раніше були практично прихильниками виходу з Європейського Союзу, тепер роблять інші пропозиції, які більше не передбачають розрив, а скоріше надають пріоритет необхідності змінам в ЄС», – пояснив Дуч.

Необхідно розуміти, що існують важливі відмінності у формі та змісті між правими партіями: правоцентристська «Нова демократія» в Греції дуже відрізняється від «Альтернатива для Німеччини»; «Національний фронт» у Франції – це не те саме, що «Брати Італії». Утім, можливо визначити ідеологічні тенденції та політичні пріоритети

в глобальній європейській політиці, що змінюються від накопичених проблем всередині ЄС. Можна зробити висновок, що раніше популярні християн-демократи та ліберальні праві втрачають позиції перед націонал-популізмом і відродженням континентального консерватизму.

Занепад «санітарного кордону»

Концепція «санітарного кордону» з'явилася в Бельгії наприкінці 1980-х років у відповідь на зростання ультраправої партії Vlaams Blok BE (нині Vlaams BelangBE) у Фландрії. Зіткнувшись зі націоналістичною та ксенофобською риторикою VB BE, центристські партії Бельгії вирішили встановити навколо неї «санітарний кордон», основна ідея якого полягала в тому, щоб відмовитися від будь-якої співпраці, коаліції чи угоди з VB BE, яка вважалася ю загрозою демократії та фундаментальним цінностям Бельгії. Згодом цей термін було застосовано до інших політичних систем, де подібні ультраправі партії набули популярності. На європейському рівні стратегія «cordon sanitaire» як стратегія ізоляції ультраправих партій зараз, здається, занепадає. Останні політичні тенденції в кількох європейських країнах демонструють дедалі більшу готовність центристських партій співпрацювати та навіть керувати з ультраправими союзниками.

За рік до європейських виборів 2024 року санітарний кордон залишається чинним лише в одинадцяти з 27 країн-членів ЄС, серед яких країни-засновники Бельгія, Люксембург, Франція та Німеччина з одного боку й Ірландія, Чехія, Румунія, Словенія, Хорватія, Мальта та Кіпр – з іншого, при чому жодна права націоналістична партія не представлена в національному парламенті Ірландії та Мальти. У всіх інших країнах-членах ЄС із 1990-х років на національному чи регіональному рівнях формувалися уряди за участю правих націоналістичних партій.

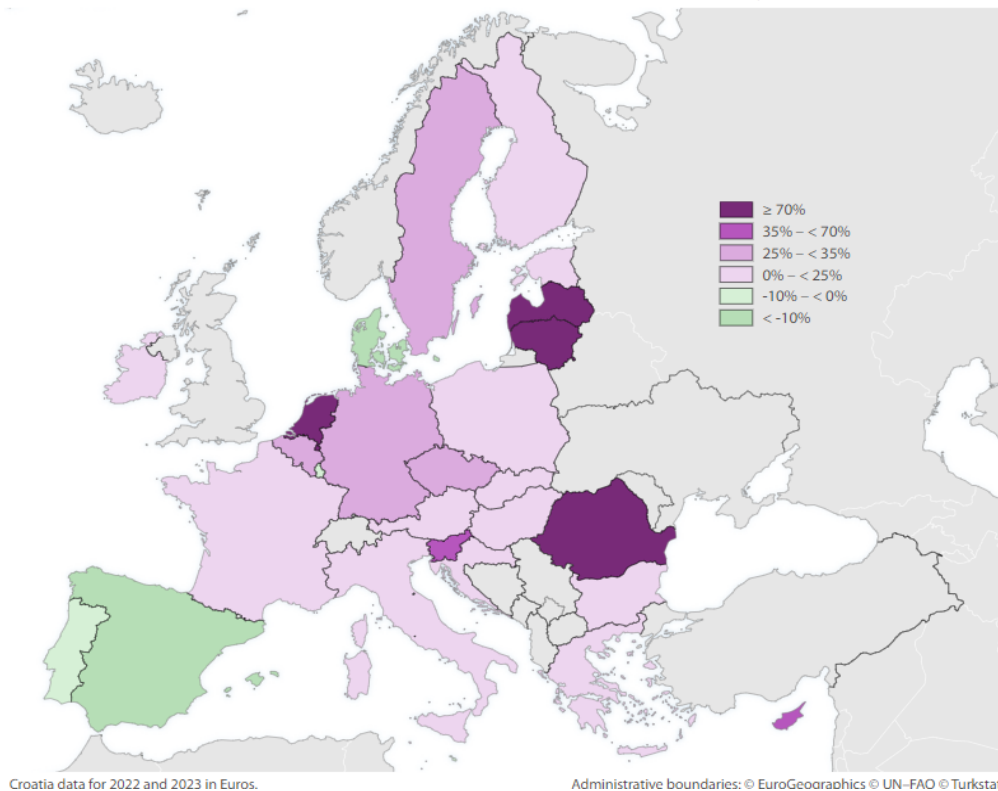
Зелені та червоні втрачають кольори

Соціал-демократія всюди відступає, рівно як і зелені. Лише п'ять із 27 країн-членів Європейського Союзу наразі перебувають під керівництвом соціал-демократів: Португалія, Словенія, Мальта, Данія та Німеччина. Минулий виборчий сезон був найуспішнішим для зелених партій у Європі, адже вони мали унікальні можливості протистояти [поляризації](#) та [стабілізували](#) політичний центр. Була надія, що зелена хвиля придушить наростаючу популістську.

Утім протягом останніх років зелені провали вибори в [Люксембургу](#), Фінляндії та [Швейцарії](#), а найпотужніші представники в Європі «Партія Зелених Німеччини» [зазнала](#) нищівної поразки на регіональних виборах, і вже сьогодні «Альтернатива для Німеччини» випереджає своїх ідеологічних конкурентів на загальнодержавному рівні. Підтримка зелених та соціалістів падає всією Європою через занепокоєння щодо

витрат на кліматичну політику у зв'язку з підвищенням цін на комунальні послуги, що відбулося внаслідок накладання санкцій проти одного з основних постачальників газу в Росії. Так, наприклад у першому півріччі 2023 року ціни на енергоносії найбільше підскочили в Латвії та Румунії – на 139% та 134% відповідно. І хоча Зелена політика й досі залишається дуже цікавою та актуальною в Європі, головні її лобісти – Європейський вільний альянс – імовірно за все втрапить найбільшу кількість місць у новому Європарламенті.

Change in electricity prices for households consumers, 1st half of 2023
(compared with the 1st half of 2022, based on prices in national currency, in %)

Криза центризму та ріст популізму

На відміну від тенденції до зростання правих консерваторів, сили політичного центру в Європі переживають неспокійні часи. Чотири національні партії з найбільшою кількістю місць у Renew Group борються зі зниженням своїх рейтингів, яке подекуди було різким.

У європейській структурі популістські партії тісно пов'язані з євроскептицизмом. У 2023 році, після пандемії Covid-19 та її обмежень, а також тиску біженців й інфляції, відбувся зсув Європи вправо зі зростанням правих коаліцій з ультраправими партіями по всьому світі. Наступний парламент, найімовірніше, виступатиме за більш орієнтований на ринок підхід.

Безпека

Мало яка тема стала настільки актуальною для ЄС за останні роки, при чому як у контексті військової оборони, так і цифрової безпеки. Головним викликом щодо першої категорії в 2024 році є те, що блоку потрібно впоратися з кількома кризами в сусідніх регіонах одночасно: Україні, Ізраїлі та Нагірному Карабасі. Утім Європейський Союз також повинен буде реагувати й на інші, непередбачувані кризи, як-от внутрішньобезпекові.

Так, наприклад, у Франції, де проживає найбільша кількість євреїв і мусульман у Західній Європі, сталося понад 850 антисемітських актів після нападу ісламістського угруповання ХАМАС на Ізраїль. На відміну від низки терористичних атак, організованих «Ісламською державою» всією Європою в 2015 та 2016 роках, сьогодняшня загроза [походить](#) від «ізолюваних осіб» із Європи, а не від тих, хто повернувся з Іраку чи Сирії з наміром завдати удару.

На сьогодні Європа потерпає від внутрішніх загроз, як-от радикальних ісламських груп та перманентної агресії Росії, яка виявляється у вигляді постійних погроз та кібератак та можливих диверсій. Останнім часом офіційні особи Польщі та Німеччини дедалі частіше закликають ЄС мілітаризуватися та почати нарощувати ВПК з огляду на можливу конфронтацію з Росією в найближчі 3-10 років.

Європейському Союзу, зважаючи на обмеженість військових ресурсів, про що стало відомо внаслідок війни в Україні, необхідно переосмислити свою військову політику, та нарощувати власний військово-промисловий комплекс. При цьому хоча міцна матеріальна основа має значення для європейської безпеки та оборони, її не можна буде сприймати як належне, якщо євроскептичні угруповання продемонструють сильні результати в новому парламенті.

Як згадувалося раніше, безпека в сучасному світі це не лише танки та ракети – але й цифровий вимір також. Утім, на жаль, кібербезпека в ЄС ще «нижче галузевих стандартів» та «не повністю відповідає рівню загрози», створеної хакерами. ІТ департамент Європейського парламенту представив групі основних членів органу [звіт](#) із заявою, що атаки на парламент стали численнішими та більш витонченими з останніх виборів у 2019 році. У документі встановлено, що найбільш вразливими для зловмисників залишаються кібератаки на системи голосування та такі, що спрямовані на основні політичні дебати на національному та рівні ЄС, а також на сам процес парламентських виборів та вплив на громадську думку щодо конкретних кандидатів за допомогою дезінформації. Ці виклики посилюються геополітичною нестабільністю та пов'язаним з нею політичним хактивізмом.

Кілька інцидентів уже продемонстрували, що іноземні держави, зокрема Росія, посилили свої зусилля з метою підризу європейської політики. Минулого року веб-сайт парламенту зіткнувся зі «складною» кібератакою, яка призвела до перебоїв у його

роботі відразу після того, як депутати проголосували за визнання РФ державою-спонсором тероризму.

Кількість кібератак на інституції ЄС «різко зростає», зазначено у звіті від 29 листопада, і Об'єднання має підготуватися до протистояння подібним загрозам, із якими останні роки стикалися політики, парламенти та уряди всієї Європи.

Висновки

Після виборів наступного року більшість у Європейському парламенті стане ще менш чіткою. Те ж саме стосується й представників влади в Раді ЄС та Єврораді. Зміна переважної частки дедалі сильніше впливатиме на процеси прийняття політичних рішень у європейських інституціях. Загалом у новому п'ятирічному мандаті Комісії очікується поява певних коректив у загальному політичному порядку денному. Так, наприклад, бюджет Європейського Союзу перебуватиме під тиском, що вплине на політику витрат на сільське господарство, структурні фонди та оборону. Екологічне та цифрове регулювання залишатимуться пріоритетами, буде чинитися тиск, спрямований на уповільнення темпів реформ, у тому числі спроби узгодити «Зелену угоду» ЄС з економічною конкурентоспроможністю, а в питаннях притулку та прикордонного контролю можна очікувати більше обмежувальної політики.

Європа з новим парламентом, спираючись на результати виборів у США, буде вибудовувати нову політику безпеки з розрахунком на власні сили та розширенням свого ВПК.

Унаслідок поступового правого повороту в Європі Україні необхідно буде вибудовувати нову, більш прагматичну міжнародну політику. Умовний «романтичний період відносин» закінчиться. Дуже вірогідно, буде набагато важче узгодити важливі для нашої держави рішення. Утім, незважаючи на це, за умов належної роботи в цьому напрямку, ЄС зможе залишатися надійним партнером для України та надавати значну економічну та військову допомогу.

© Аналітичний центр ADASTRA

Автор:
Андрій Матвійчук

The logo for ADASTRA, consisting of the word "ADASTRA" in white, uppercase, sans-serif font, centered within a solid blue rectangular background.

Інформація та погляди, викладені в цьому дослідженні, належать авторам і не обов'язково відображають офіційну думку Фонду Конрада Аденауера та Міністерства закордонних справ України.

Аналітичний центр ADASTRA
Тел.: +380954592954
Е-пошта: adastra@adastra.org.ua
<https://adastra.org.ua/>